

MEDRESA HADŽI ISMAILA MISRIJE

NA ATMEJDANU U SARAJEVU

Dr. Ismet Bušatlić

Sarajevo je više puta stradavalo u požarima, ali nikada kao 7. rebiu-l-ahira 1109., tj. u utorak 13. oktobra 1697. godine, kada ga porobi i zapali princ Eugen Savojski sa svojih četrdeset hiljada vojnika. Tom prilikom izgorjele su i sve sarajevske medrese osim Gazi Husrev-begove, njihovi muderrisi izginuli ili se raselili, a vakufi opljačkani ili propali. Bio je to težak udarac sistemu islamskog obrazovanja od koga se neke institucije nikada nisu oporavile (Firuz-begova i Kemal-begova medresa, npr.), a i one koje su nakon dugogodišnje pauze zamijenjene novim objektima nikada više nisu raspolagale sa takvim ekonomskim i intelektualnim potencijalom kakav su prije imale. Kako povijest sarajevskih medresa još nije do kraja istražena, u prilici smo da dodamo nešto novih podataka o jednoj od njih - medresi hadži Ismaila Misrije u Bakrbabinoj mahali na Atmejdanu.¹

Svoje ime i razvoj ova sarajevska mahala duguje vakifu hadži Aliji Bakrbabi, koji je 951/1544. godine podigao džamiju i mekteb na lijevoj obali Miljacke blizu Ćumurije ćuprije. Za sada nepoznate godine ovu džamiju je temeljito obnovio i uz nju jednu medresu sagradio hadži Mehmed Medbesar-zade, pa se ona kasnije u dokumentima naziva Novom džamijom ili imenom obnovitelja, a kako je do nje bio poznati sarajevski trg, nazivana je i Džamija na Atmejdanu. Godine 1697. stradala je i ova džamija, mekteb i medresa pored nje, ali su džamiju stanovnici njene mahale obnovili oko 1112/1700. godine.² Prije 1125/1713. godine pored ove džamije sagradio je novu medresu Sarajlija Hadži Ismail Misrija, koji je u to vrijeme boravio u Egiptu pa ga je pri legalizaciji vakufname pred šerijatskim sudom u Sarajevu 1128/1715. godine zastupao poznati

sarajevski muderris hadži Husejn-efendija Muzaferija. Medresa je nazivana po osnivaču ili po lokaciji.³

ZGRADA MEDRESE I BIBLIOTEKE

Medresa hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu bila je prizemna građevina sa posebnim dvorištem. Imala je deset soba i dershanu. Sobe sa prilaznim trijemom formirale su dva krila medrese, dok se dershana produžavala u treće krilo. Nije poznato da li je ikada nad ulaznim vratima ove medrese postojala ploča sa tarihom, pa se godina gradnje, za sada, ne može precizno odrediti.⁴ Medresa se snabdijevala vodom iz bunara koji je iskopan u njenome dvorištu, jer je stari vodovod Bakrbabine džamije već bio propao. Godine 1180/1766-67. hadži Ibrahim Tolo podigao je česmu na Atmejdanu, u koju je ponovo doveo vodu s vrela Pjenkavac na Bendbaši, i ujedno sagradio česmu kod bunara u medresi.⁵ Godine 1212/1797-98. česma je obnovljena i na nju je postavljena ploča sa tarihom koji je spjevao Vehbija. Tarih je uništen 1270/1853-54. godine, ali se tekst natpisa sačuvao:

Kakve li krasne česme - vode života, bisera
Imalo bi smisla staviti je pored samog Kevsera
Dok je bila porušena, iz očiju je jetimske suze
lila

Polahko izdišući svoju čast je pod skute izlila
Sve je oko mene na svom mjestu, o propasti
Čuje li se moj siroti plač, o milosti!

Čim to ču glavni aga grada, samilost mu
Duboko i burno ustalasa plač njenih očiju

Atmejdani, 1911. godine

Vodu je iz izvora sretno njoj na noge doveo
 Za ljubav Vjerovjesnika svoje djelo ostvario
 Kad dušu dobročinstvom napoji, reklo bi se
 Da je Hidir stigao žednim učenicima medrese
 Nije čudo ako mu se duša iz rajskog vrela napoji
 Čim se Kevser voda njegovom rajskom šadrvanu
 pripoji

Dajući česmu svijetu da pije, Vehbi tarih izreče:
 'Voda života poteče i do Atmejdana doteče.'

*Godine 1212. (1797-98.)*⁶

Analogno drugim slučajevima, može se zaključiti da je hadži Ismail Misrija uvakufio potrebne knjige za svoju medresu, a kasnije su i druge osobe svojim darovima povećavale njen knjižni fond. Već 1126/1714. godine Abdullah-efendija Kantamirija uvakufio je jednu *Medžmu'u* koja sadrži 11 traktata.⁷ On je 1176/1762., a ne 1188/1774. kako se do sada mislilo, uvakufio sve svoje knjige za ovu medresu, za njihov smještaj podigao posebnu zgradu preko puta medrese "na četiri ćoška od klesanog kamena" u koju se ulazilo 'kamenim stubama u polukrug' i odredio plaću bibliotekaru iz prihoda nekretnina koje je uvakufio.⁸

Tako je upotpunjen jedan izvanredan urbani kompleks sastavljen od Bakrbabine džamije i

mekteba, Medrese Hadži Ismaila Misrije i Biblioteke Abdullah-efendije Kantamirije, sa čiftečesmama u ogradnom zidu desno od ulaza u harem, šadrvanom sa šest česama pred džamijom i Tolinom česmom pred medresom. Poseban kolorit cijelom ambijentu davao je prostrani mezaristan sa bijelim nišanima, visokim stablima i zelenom površinom. Kraj je bio povezan drvenom ćuprijom sa Ajas-pašinom mahalom na desnoj strani Miljacke.

Vakuf

Za održavanje svoje medrese hadži Ismail Misrija uvakufio je 1.000 esedi groša, što iznosi 24.000 čuruk, akči da ih mutevelija, hadži Bešir, sin Šabanov, daje na *rebah* uz 10% pouzdanim zanatlijama i trgovcima. Osim toga uvakufio je i prihod od jednog hana u Mačkovcu (Glasinac) na putu Sarajevo-Rogatica. Vakif je odredio da se ostvarena zarada od gotovog novca i kirija od spomenutog hana rasporede na sljedeći način:

- muteveliji 10 akči dnevno;
- učenicima koji uče u medresi na svaku sobu po pet akči dnevno;

- Osman ef. Džumhuru, osim onog što mu pripada kao učeniku, još 3 akče dnevno, jer je on zadužen za red i raspored učenika po sobama;

- Mahmud-efendiji, imamu Čekrekčijine džamije, koji će predavati u medresi, 7 akči dnevno;
- katibu 1 akča dnevno i
- džabiji 2 akče dnevno.⁹

Godine 1188/1774. medresanski vakuf je znatno ojačan kada je njen bivši muderris Abdullah-efendija Kantamirija uvakufio jednu kuću u Jakub-pašinoj mahali (Magoda) i odredio da se od prihoda daje:

- mutevelliji, imamu mahalskog mesdžida i muderrisu Medrese hadži Ismaila Misrije koji bude u ovoj medresi nauke predavao po 10 akči dnevno;
- mujezinu u istome mesdžidu 4 akče dnevno;
- bibliotekaru biblioteke, koju je vakif sagradio pored spomenute medrese, po 14 akči dnevno;
- da se računa po šest akči dnevno za popravak spomenute medrese i mahalskog mesdžida;
- a što bi preostalo da se razdijeli siromašnim učenicima pomenute medrese.¹⁰

Krajem prve polovine devetnaestog vijeka, iz nama nepoznatih razloga, Medresa Hadži Ismaila Misrije doživjela je prvu ozbiljniju krizu u povijesti svoga rada. U pet njenih soba 1257/1841. godine nije bilo učenika, pa su one služile kao bečarske sobe u kojima je stanovalo osam samaca od kojih su dvojica bili iz Čajniča, a trojica Fočaci.¹¹

Da promijeni takvo stanje, dobrotvor i učenjak hadži Mehmed Hilmi-efendija Goro uvakufio je 1260/1844. godine 10.000 groša da se izdaju na *rebah* i da se od četvrtine ostvarene dobiti daje plaća:

- muderrisu koji bude predavao nauke učenicima u medresi u Bakrbabinoj mahali, koju je podigao dobrotvor hadži Ismail Misrija, po 15 groša mjesečno i

- učenicima koji stanuju u osam soba ove medrese po 7,5 groša mjesečno na svaku sobu, a ako bi tokom godine koji učenik otišao kuda na stranu i do mjesec dana se vratio, da mu se predviđeni iznos isplati, a ako se ne bi vratio u roku od mjesec dana da se to isplati novome učeniku koji se u sobu uselio. Ako bi jedna ili više soba ostale prazne da se predviđeni neisplaćeni novac priključi glavnici.¹²

Ova tri uvakufljenja činila su solidnu ekonomsku podlogu za nesmetan rad medrese do 1878. godine. Austrougarskom okupacijom i događajima koji su je slijedili i ova sarajevska mahala

pogađana je u samo srce. Odmah nakon ulaska austrougarskih trupa u Sarajevo Bakrbabina džamija je pretvorena u vojno skladište i 1895. porušena zajedno sa munarom i mektebom. Zgrada biblioteke srušena je 1897. godine prilikom regulacije lijeve obale Miljacke, pa je ostao samo harem i medresa čiji je vakuf doveden u takvu situaciju da njegovi prihodi više nisu bili dovoljni za normalan rad medrese, pa se izdržavala iz centralne vakufske imovine.

Muderrisi

U Medresi hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu predavali su istaknuti muderrisi onoga vremena, a uporedo vršili i neke druge dužnosti i službe u različitim institucijama. Bivali su imami i vaizi u džamijama, šejhovi u tekijama, pisari u mehkemi itd. Nažalost, za sada nisu poznata ni sva njihova imena, a i za poznate još uvijek nismo u mogućnosti dati osnovne biografske podatke.

Prvog muderrisa imenovao je sam osnivač medrese hadži Ismail Misrija i u vakufnami odredio da to bude tadašnji imam Čekrekčijine džamije Mahmud-efendija. Nije poznato do kada je on vršio tu dužnost, ko ga je kao muderrisa naslijedio, ni kada je i gdje umro, ali je to bilo prije 1175/1761. godine kada je na dužnosti imama već bio Omer-efendija. Nišani mu do sada nisu evidentirani među epigrafskim spomenicima Bosne i Hercegovine.¹³

Drugi za sada poznati muderris na ovoj medresi bio je Abdullah-efendija Kantamirija. Dokumentat o njegovom imenovanju na ovu dužnost do sada nije pronađen, ali je sigurno da je to postavljenje bilo prije 1. muharrema 1176. (23. VII 1762.) godine, jer je toga dana, na šerijatskom sudu u Sarajevu, legalizirana vakufnama kojom Abdullah-efendija b. Ahmed b. Hadži Muhamed Kantamirija, muderris u Medresi Hadži Ismaila Misrije u Sarajevu, vakufi svoju biblioteku i kuću u Jakub-pašinoj mahali u Sarajevu za spomenutu medresu i njene učenike. Ovaj navod potvrđuje i jedna bilješka na rukopisu Gazi Husrev-begove biblioteke iz koje se razumije da je vlasnik djela bio Hasan-efendija, a poslije njega Ahmed Kantamirija, pa njegov sin Abdullah, muderris u medresi Misri hadži Imaila. Ispod bilješke je i pečat u kome stoji: Abdullah b. Ahmed Kantamirija.¹⁴

Zbog iznemoglosti i bolesti prestao je držati

predavanje krajem 1180/1766-67. godine. U bilješci na rukopisu iz 1181/1767. godine žalio se na samoću u dubokoj starosti, koju je savladivao prepisivanjem knjiga.¹⁵ U bilješci iz naredne godine dodao je i tugu za izgubljenom djecom i rodbinom koje je kuga pokosila.¹⁶ Umro je 1188/1774-75. godine “veoma star, baba, muderris, vaiz i baš-katib u mehkemi, veoma uredan čovjek”, zabilježio je sarajevski hroničar Mula Mustafa Bašeskija.¹⁷ Ukopan je u blizini medrese, a na uzglavnom nišanu, sa tri strane isklesan mu je sljedeći natpis:

Ah, žalost, Kantamirija, taj poznati i učeni čovjek,

Napusti ovaj svijet i odluči se za kuću spasa.

Njegova ličnost bijaše obdarena znanostima:

Fikhom, tefsirom, hadisom, sakjom i lijepom književnosti.

Život je proveo u predavanju raznih nauka i vrlina,

Pa zar na Sudnjem danu da mu Stvoritelj ne oprostí (grijehe).

Bog se smilovao njegovoj starosti,

I neka ga na Dan sudnji skloni u hlad Arša.

Mejlja mu s dubokim uzdahom izreče hronogram smrti:

Abdullah-efendija je postigao Daru-l-Firdevs za boravište.

*Godina 1188. (1774-75.)*¹⁸

Kada je 1939. godine ovaj harem ekshumiran, sa drugima, nestali su i nišani Abdullah-efendije Kantamirije i svaki trag njegova mezarja.¹⁹

Zahvaljujući M. M. Bašeskiji znamo da je 1180/1774-75. godine muderris Zijauddin došao u Sarajevo u medresu na Atmejdanu. O njemu, za sada, drugih podataka nemamo. Mogao bi biti identičan sa Zijauddinom Abdullah-efendijom, koji je fermanom od 23. džumade-lahira 1181. (4. XI 1768.) godine postavljen za vaiza Careve džamije, na mjesto umrlog vaiza Bosnevije Mehmed-efendije.²⁰

Nije poznato kada je tačno za muderrisa ove medrese postavljen Ahmed Halifa. Jedino znamo da ga je, za sada nepoznate godine, na tome položaju zamijenio njegov sin Mehmed Halifa. Možda je identičan sa muderrisom Ahmed-efendijom Mostarcem, koga je Abdullah-efendija Kantamirija odredio za mutevelliju svoga vakufa u korist ove medrese. Ako je naša pretpostavka tačna, onda je on na toj dužnosti ostao do smrti 1207/1793-94. godine. Ukopan je na Alifakovcu.²¹

Nakon Ahmed-halifine smrti, dužnost muderrisa vršio je njegov sin Mehmed Halifa, ali bez zvaničnog postavljenja (bez berata) do svoje smrti krajem 1214/1800. godine, pa je upućena molba u Istanbul i prijedlog da se na to mjesto postavi Osman Halifa, koji je podesan i spreman za tu dužnost.

Na prijedlog šejhu-l-islama Mustafe Ašir-efendije 1215. (polovinom 1800.), sultan Selim III svojim beratom imenuje Osmana Halifu za muderrisa ove medrese. Kada je i zbog čega prestao obavljati ovu dužnost nije poznato, kao ni to ko ga je na njoj naslijedio.²²

Može biti da je na ovoj medresi jedno vrijeme predavao i Hadži Muhamed Hilmi Goro, kadija i muderris, koji je, godinu dana prije svoje smrti (1260/1844.), za nju uvakufio gotov novac. Bio je srednjeg rasta, imao je crnu bradu i oko 65 godina kada je preselio na Ahiret i ukopan je na Alifakovcu, gdje mu se i sada nišani sa ulemanskim turbanom prepoznaju.²³

Arif-efendija, zbog svoga zelenog saruka među Sarajlijama poznat pod nadimkom Zelenjak, rođen u Dijaribekru oko 1815. godine, došao je u Bosnu za muderrisa medrese u Fojnici prije 1749. godine. Tu je ostao do 1868. godine kada je premješten u Sarajevo i postavljen za muderrisa Medrese hadži Ismaila Misrije i šejha Skender-pašine tekije. On je te dužnosti obavljao do austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine kada je postavljen za šejha i muderrisa Gazi Husrev-begova hanikaha. Dvije godine kasnije, odselio je u Istanbul i tamo umro 16. I 1890. godine. Isticao se posebno u poznavanju perzijskog jezika, predavao ga u Daru-l-mualliminu i popularizirao njegovo učenje u Sarajevu.²⁴

Od 1878. do 1888. muderris je bio Husejn Edib-efendija Uskudari, zvani Horozbaba, koji je vršio i dužnost šejha Bistrigijina hanikaha umjesto maloljetnog Jakuba Jakubovića.²⁵ Bavio se i sastavljanjem tariha, a objavljen mu je tarih povodom smrti poznatog povjesničara Saliha Sidkija Hadžihusejnovića Muvekita.²⁶

Hadži hafiz Šakir-efendija Pandža rođen je u Sarajevu 1851. godine i tu stekao osnovno obrazovanje, a nakon toga nastavio studije u Istanbulu pred čuvenim alimom Dramali hadži Ismail-efendijom, od koga je dobio idžazet (diplomu). Godine 1888. vratio se u Sarajevo i odmah bio postavljen na upražnjeno mjesto

muderrisa Atmejdan medrese. Iduće godine postavljen je i za vjeroučitelja Muške preparandije i Srednje tehničke škole, a bio je i prvi vaiz i devrihan Gazi Husrev-begove džamije. Članom Ulema-medžlisa i Zemaljskog vakufskog povjerenstva postao je 14. II 1905. godine i te dužnosti obavljao do umirovljenja 1910. godine. Umro je 23. I 1918. godine.²⁷

Hadži hafiz Omer-efendija Kršlaković rođen je 1850. godine u Jajcu, gdje je završio mekteb i ruždiju na kojoj je predavao hadži Hasan-efendija Spaho, koji ga, uočivši njegovu darovitost, povede sa sobom u Sofiju i odatle spremi na nauke u Istanbul. Po završetku studija došao je u Sarajevo 1893. godine. Neko vrijeme bio je muderris u Misrijinoj medresi na Atmejdanu, a dvadeset godina predavao je orijentalne predmete na sarajevskoj ruždiji, kojom je i upravljao od augusta 1907. godine do svoje smrti 21. IV 1912. godine. U istom periodu bio je i II imam Gazi Husrev-begove džamije.²⁸

Nakon povratka sa studija u Istanbulu, Ahmed-efendija Burek je neko vrijeme predavao i na medresi Hadži Ismaila Misrije u Sarajevu.²⁹

Muhamed-ef. Hadžijamaković je, prema S. M. Traljiću, bio i muderris Medrese hadži Ismaila Misrije, ali u kojem periodu nismo mogli utvrditi.

Hadži Mehmed-efendija Potogija bio je kraće vrijeme pomoćnik muderrisa (mu'id) Atmejdan medrese.³⁰

Hafiz Hamdi-efendija Berberović je, prema S. M. Traljiću, neko vrijeme bio muderris Medrese hadži Ismaila Misrije. Na temelju literature i pristupačnih izvora, tačno vrijeme nismo mogli utvrditi.

Muhamed-ef. Pašić rođen je 1891. godine u Pašić-Kuli kod Rogatice, osnovno obrazovanje stječe u Rogatici, a Gazi Husrev-begovu medresu i Šerijatsku sudačku školu završava u Sarajevu 1917. godine i odmah počinje predavati u Medresi Hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu. Ubrzo je bio prisiljen napustiti ovo mjesto, jer je postavljen za šerijatskog suca pripravnika u Fojnici, gdje je predavao i na medresi. Već 2. decembra 1918. godine vratio se u Sarajevo za nastavnika tek osnovane Šerijatske gimnazije, gdje radi do prestanka rada ove škole 1945. godine. U dva mandata bio je i direktor ove škole. Poznao je dobro *mikat*, pa je bio i muvekkit Gazi Husrev-begove džamije od 1937. do 1961. godine. Zamjenjivao je bolesnog Ahmed-ef. Bureka u Gazi Husrev-begovoj medresi, a neko vrijeme

honorarno i u istoimenoj biblioteci. Objavio je više prijevoda i originalnih radova u *Novom Beharu*, *Glasniku IVZ*, *El-Hidaji* i *Kalendaru Gajret*. Sa M. Handžićem i Š. Sikirićem objavio je *Gramatiku i sintaksu arapskog jezika za niže razrede medresa i drugih srednjih škola*. Umro je 30. jula 1980. godine i pokopan na Barama u Sarajevu.³¹

Hafiz Muhamed-efendija Pandža rođen je 20. II 1897. u Sarajevu godine gdje je završio mekteb, ruždiju, medresu i Šerijatsku sudačku školu 1920. godine. Iste godine postavljen je za muderrisa Atmejdan medrese. Godine 1924. primljen je za službenika u Delegaciji Ministarstva finansija u Sarajevu, a 1928. za profesora Šerijatske sudačke škole odakle je 1929. premješten na Šerijatsku gimnaziju, a 1936. na Drugu mušku gimnaziju. Za člana Ulema-medžlisa izabran je 1938. godine i bio zadužen za vjersko-prosvjetna pitanja. Uhapšen je na terenu 1943. godine, a 1945. osuđen na osam godina zatvora iz koga je pušten početkom 1950. godine. Umro je 20. XI 1962. godine. Bio je vlasnik i urednik *Islamskog svijeta* (1932.-1935.) i *Islamskog glasa* (1935.-1936.) i član redakcije lista *Naša budućnost* (1937.-38.). Autor je brošura i članaka objavljivanih osim u navedenim listovima i u *Novom Beharu*, *El-Hidaji* i *Glasniku*. Sa Mehmedom Džemaluddinom Čauševićem preveo je Kur'an-ikerim na bosanski jezik.³²

Hafiz Esad-efendija Sabrihafizović bio je jedno vrijeme mudževvid u Medresi hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu.³³

Nuri-efendija Zahić iz Višegrada posljednji je muderris medrese na Atmejdanu, a tu dužnost nastavio je i nakon njenog spajanja sa Merhemicića medresom u Ujedinjenu medresu 1937. godine.

Učenici

O učenicima Atmejdan medrese znamo vrlo malo. Iz kolofna sačuvanih rukopisa prepisanih u ovoj medresi moglo bi sa zaključiti da su se u njoj školovali mladići iz različitih mjesta Bosne i Hercegovine, ali pretežno iz istočne Bosne i iz Hercegovine.

Osman Džumhur iz Višegrada prvi je do sada poznati učenik medrese hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu. Njemu je sam vakif odredio poseban status u ovoj obrazovnoj instituciji. Bio je i prvi

asistent (*muid*) muderrisu Mahmut-efendiji. Bavio se i književnim radom pa je još kao učenik medrese napisao svoje poznato djelo *Dženahu-s-sibjan* 1125/1713. godine.³⁴

Ismail b. Ibrahim b. Kasim, koji svoje rodno mjesto nije spomenuo, zanimao se za perzijsku književnost, pa je 1154/1741. godine u medresi na Atmejdanu prepisao Attarovu *Pend-namu* i djelo *Halla-i manzuma* o metru u tursko-perzijskom rječniku *Tuhfe-i Šahidi*.³⁵

Ibrahim, sin Ali-efendije, blagajskog i ljubinjskog muftije bio je učenik medrese na Atmejdanu 1160-61/1747-48. i u tim godinama prepisao četiri traktata o arapskoj metrici i jedan *Tedžvid*. Kasnije je bio kadija u Mostaru.³⁶

Mahmud b. Muhammed Stočanin, sudeći po bilješkama na rukopisima iz arapske gramatike i hadisa datiranim sa 1165/1751. i 1174/1760. godinom boravio je u medresi na Atmejdanu skoro jednu deceniju.³⁷

Munla Zulfikar iz Trebinja, učenik medrese na Atmejdanu umro je od kuge 1176/1762. godine. Dvojica poznatih savremenika, svaki na svoj način, to su zabilježili: Bašekija bilješkom u Ljetopisu, a Mejlija tarihom na nišanu.³⁸

Kad je duša Munla Zulfikarova izašla iz korica tijela,

Izabrala je ružičnjak saraja u Džennetu za stalni boravak.

Kao učenik je otišao sa ovoga svijeta,
Pa neka ga Tvorac uvrsti u red šehida.

Sa dževher slovima Mejlija mu izreče hronostih:
Ah, časna duša Zulfikareva za vječnost se odluči.
Fatiha. Godina 1176. (1762.-63.)

Omer b. Mustafa Katić iz Ljubinja završio je prijepis jednog djela iz fikha u medresi na Atmejdanu 20. zu-l-ka'deta 1184/1770. godine.³⁹

Sulejman b. Muhammed (bez oznake mjesta) prepisao je djelo *Kawa'id al-i'rab* 1191/1777. godine u medresi na Atmejdanu.⁴⁰

Abdulummin b. Muhamed Džogić iz Neretve prepisao je jedno djelo iz akaida u medresi na Atmejdanu 1206/1779. godine.⁴¹

Salih b. Zulfikar Zekić Stočanin, prema bilješkama na dva rukopisa iz gramatike arapskog jezika, bio je u medresi na Atmejdanu od 1212/1797. do 1217/1802. godine.⁴²

Ahmed, sin Mehmedov, iz Mostara prepisao je jedno djelo iz gramatike arapskog jezika u medresi na Atmejdanu, ali svoj prijepis nije datirao.⁴³

Od uleme dvadesetoga vijeka u Medresi Hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu, pored ostalih, učili su hafiz Mustafa-efendija Mujezinović⁴⁴ i hadži Husejn-efendija Đozo⁴⁵.

Medresa hadži Ismaila Misrije na Atmejdanu u Sarajevu radila je po klasičnom programu sličnih škola svoga vremena u kojima su se pored orijentalnih jezika izučavale tradicionalne i racionalne znanosti. Pored obrazovnog i odgojnog rada u njoj se razvijala i živa književna aktivnost i plodan prepisivački rad među njenim profesorima i učenicima. U njoj je vjerovatno radila i poznata škola kaligrafije koju je vodio Husein Vefai Misri, ali o njoj i Bošnjacima kojima je izdao kaligrafske diplome drugom prilikom.

Rušenjem zgrade medrese 1945. godine nestalo je i posljednjeg traga vrijednom arhitektonskom kompleksu, značajnom vjerskom, obrazovnom, kulturnom i prosvjetnom centru - nukleusu jedne sarajevske mahale. To je, reklo bi se danas, urbičid protiv koga nismo mogli snagom. Zaboraviti da je sve to postojalo bio bi memoricid protiv koga moramo pameću.

Bilješke

¹ O ovoj medresi do sada su pisali: S. Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobi*, Sarajevo, 1913, str. 169-185; S. M. Traljić, "Medresa H. Ismaila Misrije u Sarajevu", *El-Hidaje*, III/1937-38, br. 9, str. 136-137; M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga I, Sarajevo, 1974., str. 360-361; M. Bećirbegović, "Prosvjetni objekti islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XX-XXI/1970-71., str. 318; O. Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII vijeka*, II izdanje, Sarajevo, 1999., str. 110; I. Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar, 1999., str. 176-180.

² S. Kemura, *n. d.*, str. 169-173.

³ S. Traljić, *n. r.*, str. 136; I. Kasumović, *n. d.*, str. 177.

⁴ S. Kemura, *n. d.*, str. 173; S. M. Traljić, *n. r.*, str. 136; M. Mujezinović, *n. d.*, str. 361; M. Bećirbegović, *n. d.*, str. 318.

⁵ M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, Sarajevo, 1968., str. 72.

⁶ M. E. Kadić, *Zbornik*, XIV, str. 18. Neobjavljeno. Rukopis u GHB biblioteci; H. Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*, Sarajevo, 1939., str. 35-36; M. Mujezinović, *n. d.*, str. 359-360; S. H. Muvekit, *Povijest Bosne*, Sarajevo, 1999., str. 732-733.

⁷ H. Popara - Z. Fajić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak VII, Sarajevo, 2000., str. 173-177.

⁸ Prijepis vakufname na rukopisu br. 4432, fol.98b-99b u

- Orijentalnom institutu u Sarajevu. Vidi: S. Trako - L. Gazić, *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta - Lijepa književnost*, Sarajevo, 1997., str. 283.
- O ovoj biblioteci vidi još: Balagija, *Uloga vakufa u verskom i svetovnom prosvjećivanju naših muslimana*, Beograd, 1933., str. 69; H. Ćurić, *Školske prilike Muslimana u Bosni i Hercegovini 1800.-1878.*, Beograd, 1965, str. 110-111; M. Handžić, "O knjizi (jedno predavanje)", *Novi Behar*, IX/1936., br. 9-13, str. 120-124; F. Spaho, "Gazi Husrevbegova knjižnica", *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo, 1932, str. 76; H. Šabanović, "Husrev-begova biblioteka u Sarajevu", *Bibliotekar*, 1956.; L. Hadžiosmanović, *Biblioteke u Bosni i Hercegovini 1878.-1918.*, Sarajevo, 1980., str.69-72; Z. Fajić, "Biblioteka Abdulah-efendije Kantamirije", *Anali GHB*, XIII-XIV/1987., str. 15-36.
- 9 Vakufnama u arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke br. 1341 iz 1128/1715. Vidi: Z. Fajić, "Popis vakufnama u Bosni i Hercegovini koje se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu", *Anali GHB*, V-VI/1978., str. 283; S. Kemura, *n. d.*, str. 173; S. M. Traljić, *n. r.*, str. 136; I. Kasumović, *n. d.*, str. 177.
- 10 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, zbornik vakufnama III, red. br. 845, str. 178. U sidžilu sarajevskog kadije br. 37, str. 204, hudžet iz 1212/1798; S. Kemura, *n. d.*, str. 173-179; S. M. Traljić, *n. r.*, str. 136; I. Kasumović, *n. d.*, str. 178.
- 11 M. M. Mestvica, *Popis uzajamnog jamčenja stanovništva u Sarajevu iz 1841. godine*, preveo s turskog D. Korkut, Sarajevo, 1970., str.170-171.
- 12 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, zbornik vakufnama I, red. br. 344, str. 30, iz 1260/1844. Original pod brojem 90 (344); S. Kemura, *n. d.*, str. 179-183; S. M. Traljić, *n. r.*, str. 136; I. Kasumović, *n. d.*, str. 178.
- 13 H. Kreševljaković, Džamija i vakufnama Muslihuddina Čekrekčije, *Glasnik IVZ*, VI/1938, br. 1, str. 36-37.
- 14 H. Popara - Z. Fajić, *Katalog...*, svezak VII, str. 108.
- 15 K. Dobrača, *Katalog...*, svezak II, str. 502.
- 16 *Isto*, str. 521.
- 17 M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, str. 132.
- 18 S. Kemura, *n. d.*, str. 183; M. Mujezinović, "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije", *Naše starine*, IV, str. 156; *Isti*, *Islamska epigrafika...*, knjiga I, str. 356.
- 19 M. Mujezinović, *Islamska epigrafika...*, str. 355-356.
- 20 M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, str. 71.
- 21 M. Mujezinović, *Islamska epigrafika...*, I, str. 98.
- 22 S. Kemura, *n. d.*, str. 178-179.
- 23 M. Mujezinović, *Islamska epigrafika...*, I, tr. 112; H. Šabanović, *Književnost...*, str. 562.
- 24 H. Kreševljaković, Šejhovi Husrev-begova Hanikaha, *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo, 1932., str. 158-159.
- 25 M. Traljić, "Hafizikutubi Gazi Husrev-begove biblioteke", *Anali GHB*, V-VI/1978., str. 47. Dž. Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo, 1986., str. 91.
- 26 *Vatan*, (18. maja/7. ramazana 1305.), br. 192, str. 2 i (16. XII 1892.), br. 427, str. 2.
- 27 "Merhum hadži hafiz Šakir ef. Pandža", *Sarajevski list*, XLI/1918, br. 19. (26. I), str. 3. M. Traljić, Hafiz Muhamed ef. Pandža, *Takvim*, 1997, str. 231-236; *Isti*, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998, str. 27-276.
- 28 H. Kreševljaković, Hatibi i imami Husrev-begove džamije, *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, str. 144.
- 29 Hfz. Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998., str. 30; A. Kico, *Učenje i djelo Ahmeda Bureka*, Travnik, 1998., str. 25.
- 30 F. Hadžibajrić, Merhum Hadži Mehmed-efendija Potogija, *Glasnik VIS-a*, IV/1953, br. 1-4, str. 104-105.
- 31 Hfz. Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998., str. 277-281.
- 32 Hfz. M. Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, str. 270-276.
- 33 Hfz. Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, str. 292.
- 34 M. Handžić, "Džumhur Osman i njegov arapsko-turski rječnik 'Dženahu-s-sibjan'", *El-Hidaje*, IV, 12, 282-284; *Isti*, *Izabrana djela, knjiga I*, Sarajevo, 1999., str. 762-766; H. Popara - Z. Fajić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, svezak VII, Sarajevo, 2000., str. 334.
- 35 Orijentalni institut u Sarajevu, rukopis br. 1961/1-2. M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 143.
- 36 Provincijalat hercegovačkih franjevaca u Mostaru, rukopisi br. 5 i 51.
- 37 Privatna zbirka rukopisa Habibe Mehmedbašić u Stocu. M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 165.
- 38 M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, Sarajevo, 1968., str. 58; S. Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobi*, Sarajevo, 1913., str. 185; M. Mujezinović, "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mejlije", *Naše starine*, IV, str. 146; *Isti*, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga I, Sarajevo, 1974., str. 354.
- 39 Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, rukopis br. R-640; K. Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, svezak II, Sarajevo, 1979., str. 502; M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 202.
- 40 Orijentalni institut u Sarajevu, rukopis br. 910; M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 210.
- 41 Orijentalni institut u Sarajevu, rukopis br. 2510; M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 223.
- 42 Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, rukopis br. R-3408; M. Jahić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, svezak VI, Sarajevo, 1999., str. 105.
- Bošnjački institut u Cirihu, Ms 27; F. Nametak - S. Trako, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Cirih, 1997., str. 220.
- 43 Provincijalat hercegovačkih franjevaca, rukopis br. 109; M. Ždralović, *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, II, Sarajevo, 1988., str. 331.
- 44 Hfz. M. Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998., str. 219-224.
- 45 M. Hasani, "Biografija i bibliografija radova Husein-ef. Đoze", *Život i djelo Husein-ef. Đoze - Zbornik radova sa naučnog simpozija*, Sarajevo, 1998., str. 9-48.